

УДК 355:327.7:НАТО

Андріянова Н. М., канд. політ. наук ¹	(0000-0002-7115-2445)
Голопатюк Л. С., канд. військ. наук ²	(0000-0003-4153-532X)
Коваленко Г. А. ³	(0000-0002-7256-2665)
Шпура М. І. ¹ , канд. військ. наук, ст. наук. співроб.	(0000-0002-3350-6003)

¹ – Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ;

² – Головне управління військового співробітництва та верифікації Збройних Сил України, Київ;

³ – Стратегічне командування НАТО з Трансформації, Норфолк, штат Вірджинія, США

Майбутнє Північноатлантичного Альянсу в умовах невизначеності та складному геополітичному оточенні

Резюме. Стаття присвячена дослідженню майбутніх перспектив Альянсу на середньострокову та довгострокову перспективу. Визначені можливі сценарії розвитку НАТО в глобальній перспективі з метою стимулювання початку дискусії щодо майбутнього місця Організації Північноатлантичного договору в глобальній системі міжнародних відносин.

Ключові слова: сценарії розвитку; стратегічні напрями діяльності; геополітичне оточення; НАТО; Україна.

Постановка проблеми: Як може виглядати НАТО в 2025 році? Кожен важливий аспект НАТО значно змінюється, характеризуючись численними підйомами і спадами, які мають місце після підписання Вашингтонського договору. Альянс продовжує змінюватись на сьогодні і, безперечно, ще більше змінюватиметься у майбутньому.

Останні тенденції в Організації Північноатлантичного договору загалом та Стратегічному командуванні НАТО з трансформації (СКТ), зокрема, спонукають до більш уважного вивчення можливих варіантів розвитку цієї організації на середньо- та довгострокову перспективу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питаннями визначення перспектив Альянсу і можливих сценаріїв розвитку НАТО в глобальній перспективі приділяється багато уваги у працях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів та інституцій. Ця тема широко досліджується як у наукових джерелах, так і в українській і зарубіжній публіцистичній літературі.

Під час написання цього матеріалу враховані дослідження Стена Риннінга – професора з міжнародних відносин Кафедри політичних наук Університету південної Данії, яке було опубліковано Оборонним коледжем НАТО в Римі [1] та Клінгендейльського центру стратегічних досліджень (CCSS) за підтримки Агентства НАТО з консультацій, командування і управління (NC3A) [2].

Метою статті є стимулювання початку та підтримки дискусії стосовно майбутнього місця НАТО в глобальній системі міжнародних відносин. Адже саме чітке розуміння функцій, завдань та перспектив розвитку Організації Північноатлантичного договору дасть змогу Україні більш чітко сформулювати свою стратегію євроатлантичної інтеграції на найближчі 5-10 років, а певний додатковий аналіз, який пропонується авторами, допоможе визначити перспективу партнерських відносин НАТО з Україною у військовій сфері.

Виклад основного матеріалу. Аналіз буде проведено у напрямі таких основних сценаріїв розвитку Організації Північноатлантичного договору на перспективу, як “нищівний”, “негативний”, “позитивний” та “реалістичний” [1].

З погляду перспективної політики НАТО, буде проаналізовано чотири стратегічні напрями діяльності (зосередження основних зусиль) Альянсу на середньострокову та довгострокову перспективу [3], а саме:

збільшення спектру залучення НАТО до вирішення стратегічних завдань глобального характеру;

перегляд відносин Альянсу з Російською Федерацією та Китаєм;

посилення взаємодії між НАТО та Європейським Союзом;

зосередження зусиль Альянсу на внутрішньому розвитку та вирішенню проблем країн-членів НАТО.

Для реалізації згаданих сценаріїв необхідні ресурси будуть розподілені на політичні – готовність політичного керівництва НАТО та країн-учасниць до розгляду та визначення одного із запропонованих сценаріїв та військові – готовність військового керівництва Альянсу до розгортання та застосування військових підрозділів з метою імплементації визначеного сценарію за одним зі стратегічних напрямів діяльності.

В ідеалі, відсоток ресурсного забезпечення реалізації визначеного стратегічного напрямку діяльності має бути максимальним щодо політичної та військової складової.

Проте з урахуванням необхідності підтримання готовності Альянсу до зміни стратегічного напрямку, відсоток такої “відданості” може бути змінено. Оперативність таких змін іноді може набувати критичної значущості. До того ж такі зміни мають відповідати безпековим інтересам країн, які знаходяться з обох боків Атлантичного океану.

Також важливо розуміти, що більшість країн світу, включаючи держави-члени НАТО, розробляють проекти своїх стратегій національної безпеки на основі комбінації геополітичних, економічних, політичних та географічних реалій, а також з урахуванням політичних відносин між собою та можливості участі в спільних організаціях та/або альянсах.

На тлі наявної геополітичної ситуації, а також з огляду на значні економічні втрати, насамперед, розвинених країн, слід очікувати збільшення готовності політичного керівництва цих держав до підтримки ініціатив з Вашингтону в обмін на фінансові переваги та стратегічну підтримку.

Водночас, на думку низки експертів, найбільшою стратегічною загрозою для Альянсу є втрата готовності до застосування політичних та використання військових ресурсів з боку НАТО, які необхідні для вирішення глобальних завдань. Така готовність залежатиме від рішень глав держав та урядів країн-членів НАТО, а отже й від політичної кон'юнктури, яка складеться в тій або іншій столиці.

Також важливим є розуміння того, що від зниження ролі та місця НАТО в підтриманні глобальної й регіональної стабільності та безпеки програють всі демократичні учасники сучасної системи міжнародних відносин, включаючи як окремі країни, так і міжнародні організації. У цьому

контексті потрібно розуміти, що відсутність поступального розвитку Альянсу не означає “залишатися на місці”. Це означає рухатися назад, або деградувати.

Отже, сучасне геополітичне оточення потребує постійного аналізу, визначення та прийняття оперативних рішень. Воно (оточення) складається з таких основних стратегічних складових [4].

Зовнішня політика США. Слід визнати, що політика беззастережної політичної та військової підтримки Вашингтоном європейських країн, включаючи країни Східної Європи, відійшла в історично минуле разом, мабуть, з президентом Бараком Обамою. Зовнішня політика “стабільного генія” (саркастичне прізвисько президента США Дональда Трампа, яке він отримав після чисельних послань на самого себе) з його постійним нагадуванням Європі про необхідність фінансувати свою оборонну галузь, все більше нагадує доктрину Монро зразка 1823 року, ключовим постулатом якої була “наявність свободи дій США” та “відсутність у Вашингтоні перманентних альянсів та союзників”.

Події останніх двох років чітко свідчать про повернення Білого дому до часів, коли надання допомоги з боку Вашингтону чітко пов'язувалося з виконанням європейськими союзниками заздалегідь обговорених умов та спільних домовленостей.

Євразійська складова та збільшення ролі Китаю. Саме активна зовнішня політика РФ та Китаю протягом останніх кількох років обумовлює необхідність урахування перспектив розвитку взаємодії між Москвою та Пекіном. У цьому контексті, США докладатимуть максимальних зусиль для того, щоб не допустити посилення російсько-китайського альянсу. Тут, з погляду Вашингтону, доречними будуть будь-які дії, включаючи, як човникову дипломатію часів державного секретаря США Генрі Кіссінджера, так і зменшення напруги у відносинах на осі Вашингтон-Москва.

Значна увага американського політичного істеблшменту також приділятиметься реалізації китайської ініціативи, анонсованої в 2015 році під назвою “Made in China 2025” [5], особливо у сфері інформаційних технологій, телекомунікацій, біомедицини тощо.

Під час останніх дебатів, організованих впливовою американською організацією Atlantic Council (дебати проводилися 10.03.2020 у м. Вашингтон та були присвячені

питанню доцільності надання допомоги Україні з боку США в короткостроковій та середньостроковій перспективі) було чітко заявлено про неприпустимість посилення союзницьких відносин Росії і Піднебесної, головним чином через утримання Кремля у сфері національних інтересів Сполучених Штатів Америки.

Щодо іншого інструменту впливу – військового, стабільне нарощування та модернізація системи військового базування США в азійсько-тихоокеанському регіоні за умов нових геополітичних викликів і загроз американським інтересам у цьому регіоні набуває для Вашингтону характеру стратегічного імперативу. Кількість американських військовослужбовців в азійсько-тихоокеанському регіоні становить майже 60 тисяч в Японії та приблизно 30 тисяч у Південній Кореї.

Нещодавній візит президента США до Індії і його обіцянки стратегічного характеру американсько-індійських відносин також підтверджують зацікавленість Білого Дому в просуванні своїх інтересів у цьому регіоні.

Нестабільність на південному напрямку, як результат безпорадності НАТО. Низка експертів впевнені [6, 7], що занадто зосереджене фокусування Альянсу (за політичного лідерства США) протягом останніх 15-20 років на осі Захід-Схід призвело до того, що потенційна нестабільність на південному напрямку переросла у широкомасштабні війни та збройне протистояння, як у Сирії, Лівії, Ємені тощо.

Серед основних причин такого стану справ експерти визначають неготовність до досягнення політичного консенсусу між США, Канадою та країнами Європи в рамках діяльності Організації Північноатлантичного договору.

У цьому контексті, тоді, коли увага країн Європи зосереджена на Північній Африці та Близькому Сході, США надають значущості розвитку відносин з країнами Південної Америки, а також зі своїми безпосередніми географічними сусідами. Отже, у перспективі не слід очікувати повернення Альянсу, як політико-воєнної організації, до вирішення проблем південних регіонів з огляду на політичну токсичність багатьох країн, на кшталт Ірану та Лівії.

Саме висновки, зроблені на основні аналізу глобального безпекового оточення, а також усвідомлення необхідності не тільки реагування, а й передбачення варіантів

розвитку ситуації в стратегічному контексті, лягли в розроблення основних сценаріїв розвитку Організації Північноатлантичного договору на найближчі 5-10 років.

“Нищівний”. Цим сценарієм передбачається, що НАТО стикнеться з такою політикою своїх країн-учасниць, найперше США, яка поставить на карту саму перспективу існування цієї організації.

До того ж за такого сценарію не йдеться про банальний вихід Сполучених Штатів Америки зі складу Альянсу. Водночас, досить загрозливою є ситуація, коли Вашингтон може запропонувати свою військову допомогу в рамках НАТО виключно у випадку розв’язання збройного конфлікту на території європейських країн-членів цієї організації.

Не додає стабільності і ситуація в американських політичних колах, коли демократи повністю підтримують США як лідера НАТО, а республіканці, в основному, вбачають в Альянсі виключно високо затратну організацію.

Хоча допомога Європі послідовно зростала з 1 млрд доларів США в 2015 та 2016 роках (при президенті Обамі) до 3,6 млрд у 2017 році, 4,8 млрд у 2018 році та 6,5 млрд у 2019 році, нинішній мешканець Білого Дому часто наголошує на необхідності країнам Європи самим фінансувати свою безпеку та оборону.

У найгіршому разі зазначений сценарій може призвести до повернення ситуації 1948 року, коли країни Західної Європи, відповідно до Брюссельського пакту відповідали за свою власну оборону, сподіваючись на фрагментарну та епізодичну підтримку з-за океану.

Проте найбільш небезпечним такий сценарій є для держав Центральної та Східної Європи, який, повертає ці країни до ситуації 1925 року, коли їх доля залежала від рішень інших гравців, насамперед, Великої Британії та Франції. У такому випадку колективна оборона, яка є ключовою функцією Альянсу, носитиме фрагментарний характер та суцільно залежатиме від політичної кон’юнктури в столицях держав-членів НАТО.

“Негативний”. Цим сценарієм передбачається, що НАТО прийме нові виклики та загрози як нові невід’ємні елементи сучасної архітектури безпеки. Такий підхід дасть змогу знизити градус внутрішньої напруги в Альянсі та досягти дипломатичного балансу між різними державами-членами НАТО в контексті застосування

військових інструментів вирішення сучасних конфліктів.

Лакмусовим папірцем початку реалізації такого сценарію є відносини між НАТО та РФ та їх перспективи. Тобто, від Альянсу вимагатиметься не тільки стримування, а й вироблення довгострокового бачення відносин між Брюсселем та Москвою.

Не є таємницею, що в суспільствах більшості країн-членів НАТО не існує єдиної думки щодо перспектив розвитку відносин з Російською Федерацією. Це відбивається на слабкій спроможності Альянсу реагувати на російську пропаганду та просування кремлівських негативів.

Саме прірва між потужним військовим стримуванням та слабкою інформаційною кампанією не дасть змоги Альянсу бути найефективнішою міжнародною організацією, яка відповідає за колективну оборону. Відсутність політичної волі та довготривалого консенсусу за ключовими питаннями призведе до перетворення НАТО з глобального гравця в регіональну організацію та значеного зниження ролі Альянсу у вирішенні безпекових питань глобального характеру.

“Позитивний”. Цим сценарієм передбачається, що НАТО, як політико-воєнна організація, ефективно впорається з поточними проявами кризових ситуацій та буде готова до дій в умовах нових викликів та загроз безпеці глобального характеру.

Реалізація цього сценарію можлива за умови перегляду амбітних цілей НАТО з урахуванням виникнення значної кількості нових впливових учасників системи міжнародних відносин – як країн, так і окремих міжнародних і регіональних організацій та, навіть індивідів.

Більш того, Альянс має переглянути свої відносини з Організацією об’єднаних націй (ООН), Всесвітньою торговельною організацією (ВТО), Міжнародним валютним фондом (МВФ) та ін. Слід розуміти важливість підтримання

балансу сил як у глобальному, так і в регіональному контексті.

Отже, позитивний характер стратегічного майбутнього НАТО цілком залежатиме не тільки від готовності здійснювати внески у взаємини між найбільш впливовими учасниками системи міжнародних відносин, включаючи Раду Безпеки ООН та ОБСЄ, а і від спроможності Альянсу забезпечити довготривалий характер таких внесків.

“Реалістичний”. Цим сценарієм передбачається, що НАТО продовжить своє існування та розвиток, але з урахуванням тих негативних чинників, які нестимуть безпосередню загрозу самому існуванню цієї організації.

У цьому контексті, варто пам’ятати, що основним донором та контрибутором НАТО є США. Отже, голос з Вашингтона буде визначальним під час формування політики Альянсу на середньострокову та довгострокову перспективу. Саме США, спільно з іншими “країнами-важковиками” Західної Європи, визначатимуть подальшу долю так званої “політики відкритих дверей” Альянсу.

Саме в рамках реалістичного сценарію важливим є готовність невеликих країн-членів НАТО до досягнення політичного компромісу, а також готовність всіх учасників цієї організації до досягнення рівня фінансування витрат на оборону обсягом 2 % ВВП.

Також цим сценарієм передбачається певні зміни акцентів діяльності НАТО з осі Захід-Схід, на вісь Північ-Південь. Тобто, Брюсселем значно більша увага буде приділятися вирішенню проблемних питань на Близькому Сході, а також в азійсько-тихоокеанському регіоні. Схематично реалізацію стратегічних напрямів відповідно до сценаріїв наведено в табл. 1, де визначені вказані нами сценарії та вказані стратегічні напрями діяльності, щодо кожного сценарію.

Таблиця 1

Схематика відображення перспектив розвитку Альянсу на середньострокову та довгострокову перспективу

Стратегічні напрями діяльності	Сценарії			
	“НИЩІВНИЙ”	“НЕГАТИВНИЙ”	“ПОЗИТИВНИЙ”	“РЕАЛІСТИЧНИЙ”
Збільшення спектру залучення НАТО до вирішення стратегічних завдань	НІ	ТАК	ТАК	НІ
Перегляд відносин з Російською Федерацією та Китаєм	НІ	НІ	ТАК	ТАК
Посилення взаємодії між НАТО та Європейським Союзом	НІ	НІ	ТАК	ТАК
Зосередження зусиль країнами-членами Альянсу на розв’язанні внутрішніх проблем	ТАК	НІ	НІ	НІ

Висновки. З огляду на викладене, можна дійти висновків щодо пріоритетів Організації

Північноатлантичного договору у геополітичній площині.

США й надалі намагатимуться просувати свої ініціативи та сценарій розвитку Альянсу з урахуванням, головним чином, свого бачення безпекового геополітичного оточення.

Це означає, що Вашингтон, скоріше за все, не зменшуватиме своїх внесків до бюджету НАТО та поступово послаблюватиме тиск на своїх партнерів по Альянсу стосовно вимог досягнення витрат на оборону у розмірі 2 % ВВП.

Водночас, США вимагатимуть від Брюсселя дедалі повнішого врахування своїх інтересів в геополітичній площині. Скоріше за все, це також стосуватиметься припиненню Альянсом так званої “політики відкритих дверей”.

Така позиція Вашингтона пов’язана, насамперед, з переконанням чисельних американських експертів у тому, що запрошення вступу до лав НАТО Грузії й України неминуче призведе до стрімкого погіршення і без того прохолодних відносин між Білим Домом та Кремлем. Це погіршення, на думку США, безумовно призведе до суттєвого підштовхування Російської Федерації до посилення стратегічного партнерства з Китаєм.

Іншою політичною пропозицією Вашингтона, вірогідно, буде зміна стратегічної осі протистояння “Захід-Схід” на більш актуальну на сьогодні вісь протидії “Північ-Південь”. Саме вартість енергоносіїв, яка безпосередньо пов’язана з рівнем видобутку нафти і газу, в середньостроковій та довгостроковій перспективі буде рушійною силою глобальної системи міжнародних відносин.

Цікаво, що з урахуванням поточної політичної ситуації, а також наявних

економічних проблем у країнах Європи (насамперед пов’язаних із розповсюдженням коронавірусу), їх лідери з готовністю сприйматимуть політичні пропозиції з Вашингтона в обмін на послаблення тиску стосовно ресурсних внесків до бюджету Альянсу.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз майбутніх сценаріїв Організації Північноатлантичного договору на довгострокову перспективу, а саме: *євроцентричне НАТО, глобальне НАТО, гнучке НАТО*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Sten Rynning. “NATO’s Futures: the Atlantic Alliance between Power and Purpose”, NDC Research Paper, No.2, March 2019.
2. Шпігельер С., Кортвег Р.. Військові питання. Як може виглядати НАТО в майбутньому. НАТО ревью. URL: <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/ukrainian/military.html> (дата звернення: 25.04.2020).
3. Стратегічна концепція Альянсу. Опубліковано 23 грудня 2019. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/pro-nato/strategichna-koncepciya-alyansu> (дата звернення: 25.04.2020).
4. Sten Rynning. “NATO’s Futures: the Atlantic Alliance between Power and Purpose”, *NDC Research Paper*, No.2, March 2019, p. 16.
5. Куда ведет Китай стратегия “Made in China 2025”? URL: <http://fingramota.org/teoriya-finansov/ustrojstvo-ekonomiki/item/2911-kuda-vedet-kitaj-strategiya-made-in-china-2025> (дата звернення: 20.01.2020).
6. Kagan R., Knopf A. *The jungle grows back: America and our imperiled world*. New York. 2018.
7. Brooks S.G. and Wohlforth W.C. *America abroad: why the sole superpower should not pull back from the world with a new preface*. New York. Oxford University Press. 2018.

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.04.2020

The future of the North Atlantic Alliance in a context of uncertainty and complex geopolitical environment

Annotation

On April 4, 2020, the democratic community marked the 71st anniversary of the formation of the North Atlantic Treaty Organization. During all this time, NATO has been providing security in the Euro-Atlantic area. All 30 Allies are united by a system of collective defense based on common democratic values and military standards.

Our world is changing and NATO is changing with it.

What can NATO look like in 2025? Every important aspect of NATO is changing significantly, with the many ups and downs that have taken place since the signing of the Washington Treaty. The Alliance continues to change today and will undoubtedly change even more in the future.

The issue of identifying prospects and possible scenarios for NATO's development in the global perspective is given much attention in the works of both domestic and foreign authors and institutions. Many of these articles are normative in nature, addressing the strengths and weaknesses of the Alliance.

Recent trends in the North Atlantic Treaty Organization in general and in NATO's Strategic Transformation Command in particular call for a closer examination of possible scenarios for the organization's development in the medium and long term.

The article is based on an analysis of the Alliance's four strategic areas for the medium and long term (increasing NATO's involvement in global strategic objectives; reviewing the Alliance's relations with the Russian Federation and China; strengthening NATO-EU cooperation; focusing on the Alliance's internal efforts development and solving the problems of NATO member-countries) the following scenarios of its development were proposed: “destructive”, “negative”, “positive” and “realistic”. Which, in our opinion, is a relevant and very important issue for the direction of Ukraine's military policy and Euro-Atlantic integration for the next 5-10 years, and some additional analysis proposed by the authors will determine the prospects of NATO's military relations with Ukraine.

Keywords: development scenarios; strategic directions; geopolitical environment; NATO; Ukraine.